

БЕСАРАБСКИЯТ ВЪПРОС И ОПРЕДЕЛЯНЕТО НА БЪЛГАРО-РУМЪНСКАТА ГРАНИЦА В ДОБРУДЖА (1878 г.)

СТЕФАН АНЧЕВ

Едновременно с получаването на първата глътка свобода, българският народ изпитва "справедливостта" на великите сили. Преди още да бъдат определени границите на България, тя е включена в сметките на Русия и нейните "велики" противници. Краен резултат от всички международни политически па-варлъци, придружени от задкулисни ходове с очакване на резултати в бъдещето, е териториалното и народностно разпокъсване на българския народ. Този процес започва месец след погрома на Априлското въстание и завършва две години по-късно на международната политическа среща в Берлин.

Военното и дипломатическо поражение на Русия в Кримската война и на Парижкия конгрес от 1856 г. оставя болезнени следи в руската външна политика. Изострянето на обстановката на Балканите е твърде благоприятна възможност за реванш и възвръщане на загубената позиция. През юли 1876 г. в Райхщад е подписано първото секретно споразумение, в което се предвижда възвръщане на Южна Бесарабия на Русия, срещу което Австро-Унгария да получи Босна и Херцеговина. По-късно, по време на войната, а и след нея, реализирането на тези идеи търпи развитие. Място сред тях вече намира и въпросът за Добруджа — за разделянето ѝ и определяне на новата ѝ принадлежност.

Въпреки че в двустранните руско-румънски отношения от есента на 1876 г. Петербург избягва да предявява официално претенциите си към Южна Бесарабия, през май 1877 г. Горчаков вече не крие, че едно от условията за сключване на мир с Турция ще бъде възвръщането ѝ до северния ръкав на река Дунав. Срещу това Румъния трябва да получи част от добруджанската територия¹. Няколко месеца преди това Букурещ получава подобна информация и от някои европейски столици, където руските планове в тази насока вече не са тайна. Явно е и безпокойството на правителството на Братиану, което се отразява при сключването на руско-румънската конвенция преди започването на руско-турската война. По време на войната румънският министър-председател е уверя-

ван от руската главна квартира в неизбежността на размяната, засягаща територия, населена с българи. На 29 януари 1878 г. румънският пратеник генерал Гика официално е известен за окончателното решение Русия да си възвърне Южна Бесарабия срещу компенсиранието ѝ с част от Добруджа от устието на р. Дунав на юг до Кюстенджа. С изясняването на този въпрос е натоварен изпратеният в Букурещ генерал Н. Игнатиев². По време на разговорите Букурещ представя значителни териториални (за сметка на България) и финансови (за сметка на Турция) претенции. Предизвикана е и намесата на английската и германската дипломация за оказване натиск върху Русия. След примирието от 31 януари 1878 г. Румъния обаче става по-отстъпчива. Въпросът за Бесарабия и Добруджа намира отзвук и в румънския парламент. На заседанието от 26 януари 1878 г. събраниято и сенатът се обявяват за “запазване цялостта на страната и за отхвърляне на каквото и да е отчуждаване на земята ѝ, под каквото и да било наименование и срещу каквото и да била компенсация или без обезщетение”³. Пет седмици по-късно 46 депутати вземат решение, което трябва да бъде гласувано по-късно на заседанието на камарата от 28 юни 1878 г. Според него всяко присъединяване на територия отгатък Дунава не е в интерес на Румъния. То може да стане причина за усложняване на българо-румънските отношения и бъдещи вълнения в българската област. Заключение е, че “по никакъв начин и на никакво основание не се приема анексията на Добруджа към Румъния”⁴.

Несъгласието на румънската общественост с исканата от Петербург размяна е изразена в редица публикации в периодичния печат. Отразеното в тях общо мнение е несъгласие Южна Бесарабия да се размени със северната част на Добруджа, като отново се признава, че “тя е изконна българска земя и отнемането ѝ ще влоши българо-румънските отношения”⁵. В броя си от 26 януари 1878 г. в. “*Timrul*” признава, че всяко нещо, което не е естествено, не може да бъде трайно. От това, което ни се предлага — продължава той — ние нямаме интерес да вземем нищо, освен онова, което естествено ни принадлежи, което е било всякога наше, и което не е нито България, нито Добруджа”⁶.

Въпросът за Бесарабия и предлаганата срещу нея компенсация оформят сред румънската общественост две противоположни едно на друго мнения, имащи своите поддръжници. Първото е против присъединяването на Добруджа, а второто — за нейното получаване в замяна на Бесарабия. Възникнали и оформили се като политическа позиция в началото на 1878 г., те са особено силни в периода между Санстефанския мирен договор и Берлинския конгрес.

Аргументите на първото течение се основават на етнографската отчужденост на Добруджа от Румъния, населена с българи, което никога няма да позволи тя да бъде в румънски ръце. Допуска се дори, че ще настъпи време, когато Букурещ ще трябва да се справя с български въстания, които ще затруднят както вътрешното, така и външнополитическото положение на Румъния. Според водачите на това течение — Д. Стурдза и П. Карп — със защитата на поли-

тиката, целяща тази размяна, европейските сили “или не желаят доброто на Румъния, или не разбират какво зло ѝ вършат, като ѝ дават да владее чисто българска земя”. Те са уверени, че отказът от владеещото на Добруджа ще осигури завинаги приятелството на българите, толкова необходимо за доброто бъдеще на Румъния, защото “добрият съсед е винаги по-ценен и от най-добрата териториална придобивка”.

Според привържениците на другата идея “Добруджа трябва да се приеме не защото принадлежи етнически, етнографски и географски на Румъния, а защото такова е желанието на великите сили”. Противопоставянето от румънска страна само би довело “до ненавистта на Европа”. Що се отнася до живеещото там българско население, те смятат, че за него не трябва да се мисли. Развивайки тезата, че в младата българска държава ще се установи “строг и изключителен режим, докато румънците по-културни и по-опитни в държавно отношение ще въведат в новопридобитите земи по-леко управление, то живеещото там българско население не само няма да иска да напуска областта, но и ще привлече още свои сънародници, предпочитайки законното управление в Румъния”⁷.

Както ще покажат последвалите събития в българо-румънските отношения, Букурещ приема, а впоследствие дори яростно отстоява, позицията, защитавава от второто течение.

Още тогава обаче, в началото на 1878 г., принц Карл Антон съветва сина си Карол, княз на Румъния, да не се противопоставя на Русия, защото предлаганата на Румъния част от непродуктивна Добруджа срещу Бесарабия не е толкова лоша, като се има предвид ролята, която Кюстенджа ще играе в търговията по Черно море и чрез него с другите морски държави. Явно румънският княз е бил убеден в предрешения вече изход на събитията не толкова от съветите на баща си, колкото от бързия развой на събитията, свързани със съдбата на Бесарабия⁸.

На 25 февруари 1878 г. румънското правителство изпраща мемоар до великите сили, в който отхвърля предлаганата размяна, изтъквайки отново “непоносимата тежест, която румънската държава поема с присъединяването на частта от Добруджа”⁹. Последвалата визита на Й. Братиану в столиците на Австро-Унгария и Германия не води до така желаната промяна. Съветите, които той получава, не се отнасят до Бесарабия, а са свързани с изтеглянето колкото се може по на юг на българо-румънската граница, чак до линията Русе-Варна¹⁰. Но такъв начин Австро-Унгария и Германия удовлетворяват, от една страна, териториалните искания на Русия, а от друга — омаловажават нейните военни постижения на Балканите, от което губи току-що получила свободата си България.

В навечерието на подписването на предварителния Санстефански мирен договор румънското правителство е в очакване да се уреди въпроса по признаване на независимостта на страната. Що се отнася до Бесарабия, то с основание се

страхува, че великите сили ще стигнат до споразумение с Русия и ще се присъединят към искането ѝ, свързано с нея. Това води до напрежение в Румъния и зачестяване на конфликтите между руснаците и румънските власти¹¹.

По същото време френският посланик в Берлин информира своя външен министър за притесненията на Австро-Унгария "от лъвските претенции на Русия, които тя смята да предяви на предстоящата конференция". От Виена се надяват на германската подкрепа за постигане на умереност в руските искания и по-късно при тяхното реализиране. Според Бисмарк най-прекомерен пункт от руските условия е този, който е свързан с организацията и разширението на България¹².

В началото на април 1878 г. Братиану посещава последователно Виена и Берлин за ангажиране на двете велики сили със съдбата на Румъния, що се отнася до бъдещата принадлежност на Бесарабия. Въпреки големите си надежди за съдействие от австрийското правителство, резултатите от разговорите му не били оптимистични. Граф Андраши любезно обещал подкрепа, но без тя да се отнася за Бесарабия. Подобен прием той има и в Берлин, където вече са "жертвали" румънските интереси в Бесарабия, "за да се удовлетворят руските претенции". Няма по-добър резултат и повторната визита на Братиану във Виена.

В резултат на дипломатическите сондажи и предварително обещаната сговорчивост от някои европейски столици, от Петербург дават да се разбере, че са готови за отстъпки по голям брой пунктове от Санстефанския договор, но няма да се откажат от искането на Бесарабия¹³.

На 30 юни 1878 г. Берлинският конгрес признава независимостта на Сърбия и за първи път се занимава с румънските проблеми. След категоричността на руската позиция никоя от силите в конгреса не показва желание да поддържа румънските усилия за запазването на Бесарабия. За да компенсира загубата на областта и намали румънското разочарование, Вадингтон съветва "Букурещ да изисква по-благоприятна компенсация от тази, която им се предлага". Своеобразен натиск се оказва и върху руската дипломация "за разполагане колкото се може по на юг (от линията Силистра-Каварна) на територията, която те са решени да дадат на Румъния. Не е трудно да се досетим за причините, водещи до подобно искане, но в случая те са обяснени в доклада на френския външен министър. От него става ясно за стремежа на Париж да получи подкрепата на останалите велики сили Румъния да получи такава компенсация, която ще ѝ даде две пристанища на Черно море и ще раздели Русия от България "с една доста широка зона, пречеща ѝ за задълбочаване на едни бъдещи контакти"¹⁴. Поетата инициатива има френски характер. В противен случай Вадингтон едва ли би се притеснявал "до каква степен тя ще бъде подкрепена от представителите на Англия и Австро-Унгария и до каква степен може да бъде сигурен, че ще бъде последвана от тях в случай, че действа в тази насока"¹⁵. Безпокойство-

то на Франция идва от засилването на положението на източните славяни след руско-турската война от 1877—1878 г., заплашващо другите народи от този регион. Единствена алтернатива за противопоставяне тя вижда в подкрепата на Гърция от всички велики сили. Антируската политика на Балканите има и определена антиславянска насоченост, засягаща пряко стремящите се към независимост славянски държави България и Сърбия. Чрез създаването на бъдещи териториални спорове и предпоставки за конфликти при налагането на политически приоритет между държавите в региона се създават възможности за противопоставяне на православието на Балканите и създаване грижи за Русия, както и за отслабване на натиска срещу икономически зависимата от западните сили Турция.

На 1 юли е обсъден въпросът за признаване независимостта на Румъния, както и бъдещата принадлежност на Бесарабия. По френска инициатива се разисква лансираното вече предложение Румъния да бъде компенсирана с територия, разположена на юг в Добруджа, достигаща до линията Силистра-Каварна. Натиск в тази насока е оказан и върху руските пълномощници на конгреса¹⁶. Приетата все пак граница почти се доближава до тази в Сан Стефано, като тя е удължена на юг само с няколко километра. Френската идея обаче заляга трайно в румънската политика спрямо България и по-късно е реализирана с подкрепата на същите западни велики сили.

Берлинският конгрес не само нанася корекции на клаузите от Санстефанския мирен договор. Той е и поредната възможност на великите сили за "премерване на силите" и за коригиране на балканската и източната им политика съобразно с плановете и действията на Петербург. Значителна роля в този европейски концерт играе френският министър на външните работи Вадингтон, стремящ се да наложи в максимална степен изискванията на френската политика.

Съзнавайки, че след военното поражение на Турция е невъзможно да се поддържа Парижкия договор от 1856 г., Франция се стреми да спаси част от неговите клаузи, защитавайки демагогски "спасителното правило за равновесие на силите", както и принципа за "равенство на расите и култовете". За Берлин френските пълномощници заминават с точно определена програма, изложена предварително пред Камарата на депутатите. За поставянето на бариера пред славянското завладяване на Средиземноморието и Адриатика, френската политика смята да използва "естествените борби между балканските народи при противопоставянето между расите". За Франция разширяването на гръцкото кралство е продължение на политиката, водена от предшествващите поколения. Противопоставянето на славянството се обвързва и с посредничество за сближение между Турция и Гърция. На същия принцип е поставен и въпросът за Бесарабия и компенсирането на Румъния. Прикривайки се зад безпокойството за съдбата на националностите, Франция настоява тя да получи увеличение "с

важната територия, разположена покрай Черно море и река Дунав¹⁷. По такъв начин Берлинският конгрес разделя не само Санстефанска България, но и българска Добруджа на Северна и Южна, което довежда в бъдеще до желаните и предварително заложиени в мирните договори противоречия между България и Румъния.

БЕЛЕЖКИ

¹ История на Добруджа. Т. 3, С., 1988, 282—283; П о н о в, Ж. Българите в Северна Добруджа. 1878—1913 г. С., 1991. 45—46.

² История на Добруджа..., 283—284; П о н о в, Ж. Българите в Северна..., 46—47.

³ Ч и л и н г и р о в, С. Добруджа и нашето възраждане (културно-историческо издирване). С., 1917, с. 43; Извори за историята на Добруджа. 1878—1919 г. Т. 1. С., 1992. Док. №№ 1, 2, 3, 4.

⁴ Ч и л и н г и р о в, С. Добруджа и нашето..., с. 43.

⁵ Извори за историята на Добруджа..., Док. № 5.

⁶ Ч и л и н г и р о в, С. Добруджа и нашето..., с. 16.

⁷ Пак там, 44—45.

⁸ Извори за историята на Добруджа..., Док. № 6—7.

⁹ Пак там, Док. № 8; П о н о в, Ж. Българите в Северна..., с. 54.

¹⁰ Независимост Румънии. Бухарест, 1977, с. 133.

¹¹ Documents diplomatiques français aux origines de la Guerre de 1914 (DDF), I-ère série (1870—1900). Т. II (I.VII.1879—31.XII.1879), Paris 1930, 252—253. — Френският генерален консул от Букурещ до министъра на външните работи Вашингтон (15.II.1878 г.).

¹² Ibid., p. 253.

¹³ Ibid., 295—296, 295; Documents diplomatiques des Affaires d'Orient. Congrès de Berlin 1878, 42—49.

¹⁴ DDF, I-ère serie. Т. II, p. 347.

¹⁵ Ibid. В документа е казано “в случай че действия както досега”, което говори за постоянство във френската политика на Балканите. Вж. Д а м я н о в, С. България във френската политика. 1878—1918 г. С., 1985, 52—53.

¹⁶ DDF, I-ère serie. Т. II, p. 347.

¹⁷ Ibid., 357—359.